

de triangulo generice sumpto praedicatur *per se primo*; de isoscele autem *per se non primo*. Sunt enim aliae species triangulorum praeter isoscelem. Et ideo ex eo quod aliqua figura habeat tres angulos aequales duobus rectis, sequitur quidem eam esse triangulum, non autem eam esse isoscelem.

LOGICA MINOR

PARS SECUNDA

DE ENUNTIA TIONE.

CAPUT XII.

DE PARTIBUS ENUNTIA TIONIS DEQUE GENERE SUB QUO CONTINETUR, IDEST DE NOMINE, VERBO ET ORATIONE.

96. « Nomen est vox significativa ex instituto sine tempore, cuius nulla pars significat separata, finita et recta, quae cum verbo veram aut falsam efficit orationem » (1).

Dicitur I. *Vox*, ut distinguitur ab aliis sonis. Etenim « vox est sonus ex animalis ore prolatus cum quadam imaginatione » (2).

II. *Significativa*, ut distinguitur a vocibus sive articulatis, ut *blitri*, sive inarticulatis, quae nihil significant.

III. *Ex instituto*, ut distinguitur a vocibus quae non ex humana institutione, sed naturaliter aliquid significant ut genitus et suspiria.

IV. *Sine tempore*, ut distinguitur a verbo et participio, quae significant per modum actionis et passionis et consequenter per modum motus seu mutationis. Porro quum tempus sit mensura motus secundum prius et posterius, significare per modum motus est significare cum tempore, ut *amo, amavi, amabo*. Nomen autem significant independenter a *successione temporis*, non solum res et mensuras temporum ut *dies, horas, annos*; sed ipsas actiones quas non exhibet ut actu procedentes a subiecto agente, sed ad modum habitus, ut *amor, cursus*, etc.

V. *Cuius nulla pars significat separata*; videlicet est *terminus incomplexus* (n. 45), et per hoc distinguitur ab oratione (cf. n. 98).

VI. *Finita*, ut distinguitur a terminis infinitis (n. 43), qui, nisi apponatur additum alienans, non significant aliquid determinate, ut *non homo, non leo* etc.

(1) Ex Arist. lib. 1. Periherm. c. 2.

(2) Ex Arist. De Anima lib. 2. text. 90.

VII. *Recta*, ut distinguatur a casibus obliquis ex. gr. *hominis, leonem*, etc.

VIII. *Quae cum verbo veram aut falsam efficit orationem*; ut distinguatur ab adverbii et aliis partibus orationis, quae si solae ponantur cum verbo *est*, neque verum neque falsum dicunt.

97. **Verbum** definitur ab Arist. (loc. cit. cap. 3) « vox significativa ex instituto, cum tempore, cuius nulla pars significant separata, finita et recta et est semper eorum, quae de altero praedicantur, nota. »

I. *cum tempore*, quia verbum significant per modum actionis vel passionis quae utpote identificata cum motu, mensurantur tempore et esse attingunt in *nunc temporis*, ut in Metaph. Spec. dicemus.

II. *Finita*, quia vocabula per negationem infinita nullam habent determinatam significationem (n. 43). Iamvero repugnat ipsi essentiae verbi haec indeterminatio. Etenim de essentia verbi est ut significant convenientiam vel inconvenientiam praedicati cum subiecto. Sed id quod nullam habet determinatam significationem, nequit ea significare. Ergo necesse est ut verbum sit vox finita.

III. *Recta*; ut ostendatur verbum ex seipso et non per ordinem ad aliud significare actionem vel passionem simpliciter et actu, quae competit rebus naturalibus in ipso *nunc temporis* continui (ut suo loco dicemus), nempe in tempore praesenti. Quare a verbo stricte accepto excluduntur *casus verbi* atque *verba obliqua*, qualia sunt omnes modi praeter indicativum et omnia tempora praeter praesens, quae vel minime significant actionem aut passionem, ut *Socrates currebat*; vel si eam significant tamquam praeteritam vel futuram, nequeunt intelligi, nisi in ordine ad praesens quod consignificant. Nam est praeteritum quod fuit praesens; futurum autem quod erit praesens (1).

IV. *Semper eorum quae de altero praedicantur nota*, nempe est signum seu nota praedicati. Per hoc distinguitur ab ipso *participio*. Nam verbum numquam stare potest pro subiecto in propositione, nisi sumatur *materialiter* in vi nominis, sed semper cum copula praedicatum includit, seu dicit ipsum praedicatum in actu compositionis cum subiecto. Nam, ut ait S. Thomas (2): « Quodlibet verbum resolvitur in hoc « verbum *est* et participium: nihil enim differt dicere homo convale- « scens est, et homo convalescit, et sic de aliis ». Porro τὸ *est*, in quod unumquodque verbum partialiter resolvi potest, est *nota seu signum compositionis* et vocatur *verbalis copula*.

Corollaria. Ex hac ultima parte definitionis verbi colliges 1º *verbum stricte dictum* continere copulam et praedicatum, ita ut resolvi possit in copulam *est* et in aliquod participium; 2º *copulam verbalem* est non

(1) Cfr. S. Th. (in 1. Periherm. lect. 5).

(2) In 5 Metaphys. lect. 9.

esse verbum stricto sensu, sed latiori sensu, quia nequit resolvi in copulam et praedicatum; 3º si quando vocabulum *est* resolvitur in copulam et praedicatum, aequivoce sumi cum priori vocabulo *est*; tunc enim non *supponit* pro copula verbali, sed *supponit* pro aliquo verbo stricte dicto quod significat *existere*: hinc quum dico: *Deus est* verbum *est* includit copulam *est* et praedicatum *existens*; ita ut resolvi debeat in hanc propositionem: *Deus est existens* (1).

Nota. Propositio de secundo adiacente est ea, in qua invenitur verbum stricte dictum, quod simul fungitur munere copulae et praedicati; ut: *Petrus currit*. Vocatur ita, quia praedicatum in verbo inclusum immediate adiacet subiecto, secundum locum tenens.

Propositio de tertio adiacente est ea, in qua invenitur verbum late dictum, quod unice fungitur munere copulae verbalis, ut: *Petrus est currans*. Vocatur de tertio adiacente, quia vel praedicatum separatim habet tertium locum in propositione, vel copula *est*, ut: *Petrus currans est*.

98. « **Oratio**, generice sumpta, est vox significativa ad placitum cuius partium aliqua separata significant, ut dictio, non ut affirmatio aut negatio » (2). Videlicet est complexus vocabulorum, quorum singula significant, ut mera dictio solitaria, non ut affirmatio aut negatio, quae sunt species orationis; neque ut terminus complexus, qui est oratio imperfecta (n. 72). Etenim

Oratio dividitur in imperfectam et perfectam. Imperfecta est ea, quae imperfectum sensum generat in animo auditoris, cum relinquendo suspensum, ut: *homo albus*; si *Petrus currebat* etc. Perfecta autem est, quae perfectum sensum generat in animo auditoris, ut: si *Petrus currebat, acciperet bravum*.

Orationum perfectarum quinque sunt species: enunciativa, interrogativa, vocativa, imperativa et deprecativa. Nam, ut verbis utamur Auctoris Summae Totius Logicae Aristotelis (3):

« Sciendum quod ratio non solum concipit ipsas res, sed etiam per suum conceptum alia dirigit et ordinat; concipiendo autem res in se, format orationem indicativam seu enuntiativam: ordinando autem alia, format alias orationes. Dirigitur autem et ordinatur aliquis ab aliquo ad tria. Primo ad mente attendendum; et ad hoc pertinet oratio vocativa. Secundo ad voce respondendum; et ad hoc pertinet

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. 3 a. 4 ad 2.

(2) Arist. 1. Periherm. cap. 4.

(3) Tract. VII c. 3. — Nota. Opus citatum, non genuinum S. Th. Aquinatis, ad censeri solet inter opera Angelici Doctoris, eo quod eius doctrinam fere verbatim referat, atque in Editione Romana Operum S. Th. iussu S. Pii V concinnata locum tenet Opusculi XLVIII. — Lectorum commonemus nos in citandis Opusculis S. Th. sequuturos ordinem in hac Editione servatum.

« oratio interrogativa. Tertio ad opus exequendum; et ad hoc pertinet quantum ad inferiores oratio imperativa; quantum vero ad superiores oratio deprecativa, ad quam reducitur oratio optativa, quia respectu superioris homo non habet vim innatam, nisi per expressionem sui desiderii: suppositiva vero et conditionalis reducuntur ad interrogativam. »

CAPUT XIII.

ENUNTIATIONIS ET IUDICI DEFINITIONES.

99. « **Enuntiatio** est oratio significans verum vel falsum » (1); vel oratio affirmativa vel negativa alicuius de aliquo » (2). Ea *Enuntiatio* vocatur ab Aristotele *Propositio*, quae ponitur in aliquo syllogismo; sed a Modernis promiscue usurpatum.

Enuntiatio est expressio *Iudicii*, quod definitur *actus quo mens affirmat vel negat praedicatum convenire subiecto*. Iudicium vocatur etiam: « operatio intellectus componentis et dividentis » — « compositio et divisio » — « affirmatio vel negatio » — « assensus vel dissensus mentis. »

CAPUT XIV.

DE MATERIA ET FORMA ENUNTIATIONIS.

100. Siquidem in omni ente composito principia intrinsece constitutiva eius se habent ad invicem unum ut determinabile, aliud ut determinans et constituens rem in suo esse in eo ordine in quo se habent mutuo ut potentia et actus (ut in Ontologia demonstrabimus); etiam in hoc *ente rationis* quod est *enuntiatio*, adsignamus principium determinabile, quod per quamdam analogiam ad composita corporea vocamus *materiam*, et principium determinans, quod vocamus *formam*.

Materia enuntiationis sunt termini, qui quidem, si considerantur extra enuntiationem in ratione *terminorum in potentia* (cf. n. 23. 4), vocari possunt *materia remota* enuntiationis; si autem considerantur in enuntiatione in ratione *terminorum in actu*, quatenus nempe actu funguntur munere subiecti et praedicati, vocari possunt *materia proxima* eiusdem.

Forma enuntiationis est copula verbalis, quae est signum seu *nota compositionis vel divisionis*. Etenim principium formale alicuius rei est illud quod eam in suo esse constituit. Atqui copula constituit enun-

(1) Arist. 3. Periherm. c. 4.

(2) Arist. 1. Prior. c. 1.

tiationem in suo esse; quia per copulam affirmantem componitur praedicatum cum subiecto; per copulam negantem a subiecto dividitur; in qua copulatione vel divisione ipsum esse enuntiationis consistit. Ergo recte dicitur copula forma enuntiationis.

Nota. Praedicatum sub diverso respectu consideratum in enuntiatione dici potest se habere *formaliter* vel *materialiter*. Quatenus nempe consideratur relate ad subiectum se habet formaliter; quatenus autem consideratur relate ad copulam se habet materialiter. Quatenus enim subiectum se habet ad praedicatum eo modo, quo suppositum se habet ad formam sibi inherenterem, vel ad naturam in qua subsistit; dicuntur in propositionibus *praedicata teneri formaliter, subiecta autem materialiter*. Praedicatum enim significat ad modum formae quae affirmatur vel negatur convenire subiecto (1). Quatenus autem tum subiectum tum praedicatum se habent ad copulam, tamquam ad principium ea determinans ad rationem subiecti et praedicati, et per hoc ad intrinsece constituendam enuntiationem in suo esse; utraque dicuntur *se habere materialiter ad copulam*, id est tamquam materia ad formam.

101. **Materia enuntiationis** dividitur in *necessariam, contingentem* et *impossibilem* propter triplicem habitudinem quae intercedere potest inter praedicatum et subiectum. Est *necessaria* quando praedicatum significat aliquid, quod necessario competit subiecto, nempe vel principia essentialia, vel accidentia propria eius; ut: *homo est animal, est rationalis, est risibilis*. Est *contingens*, quando praedicatum significat aliquid accidens commune subiecti; ut *Petrus est albus*. Est *materia impossibilis* (quam quidam *remotam* vocant, sed non eo sensu quo nos sub n. 100 hanc vocem usurpavimus), quando praedicatum significat aliquid repugnans naturae subiecti, ut: *homo est irrationalis*.

REGULAE CIRCA SUPRADICTAS ENUNTIATIONES IN ORDINE AD VERITATEM.

1^a In materia necessaria omnis propositio affirmativa est necessaria, ideoque est semper vera; ut: *homo est animal rationale*. Omnis propositio negativa est impossibilis, ideoque est semper falsa, ut: *homo non est animal rationale, non est risibilis* etc.

2^a In materia impossibili seu remota omnis propositio negativa est necessaria et semper vera, ut: *homo non est irrationalis, non est piscis* etc., omnis affirmativa est impossibilis et semper falsa, ut: *homo est asinus, est increatus* etc.

3^a In materia contingenti omnis propositio sive affirmativa sive negativa est contingens et potest esse sive vera sive falsa, ut: *homo est doctus; asinus est albus* etc.

102. **Ratione dispositionis terminorum**, vel (ut sub n. 100 eam accepimus) ratione materiae remotae dispescitur enuntiatio in *naturalem* et

(1) Cfr. S. Th. 1. p. q. XIII. a. 12, et in 1. Periherm. Lect. VIII.

innaturalem. Naturalis seu directa est ea in qua praedicatum se habet ad subiectum vel ut magis universale ad minus universale, ex. gr. homo est animal; vel ut accidens ad subiectum, ex. gr. homo est doctus; vel ut distinctum ad confusum, ex. gr. homo est animal rationale. In naturalis, seu indirecta est ea, quae inverso modo terminos disponit, ut animal est homo, etc. (n. 25).

Item ratione materiae remota, idest terminorum in se inspectorum, dividitur enuntiatio in finitam et infinitam. Finita est ea in qua tam subiectum quam praedicatum sunt termini finiti, ut homo est iustus. Infinita est ea in qua vel subiectum, vel praedicatum vel utrumque sunt infinita, ut: non homo est animal; non homo est non arbor etc. Quia in re sedulo notandum est nomen infinitum, quodammodo significare unum; non quidem unum simpliciter, sicut nomem finitum, quod significat unam formam generis, vel speciei aut etiam individui; sed unum secundum quid, negationem videlicet formae alicuius, in qua negatione multa convenient sicut in quodam uno secundum rationem; et ideo non obstat unitati enuntiationis in qua invenitur. Ex. gr. quum dico: homo est non arbor; dico: homo est aliqua res ex eis, quibus non competit forma arboris (1).

CAPUT XV.

DE QUANTITATE ET QUALITATE ENUNTIATIONIS.

103. **Quantitas enuntiationis** est eius extensio, quae ab extensione subiecti mensuratur (cf. n. 53). Ratione quantitatis enuntiatio dividitur in *universalem, particularem, indefinitam et singularem*.

Universalis est ea, in qua subiectum est terminus communis affectus signo seu syncategoremate universalis; ut: omnis homo est rationalis; nullus homo est angelus (cf. n. 28).

Particularis est ea, in qua subiectum est terminus communis affectus signo seu syncategoremate particulari; ut aliquis homo est sapiens: non omnis homo est pius.

Indefinita est ea in qua subiectum est terminus communis nullo signo affectus, ut: homo est animal, homo est iustus. Huiusmodi propositiones in materia necessaria vel impossibili aequivalent universalibus, ut homo est animal; homo non est lapis; aequivalent his: omnis homo est animal; nullus homo est lapis. In materia contingente aequivalent particularibus ut homo est iustus, nempe: aliquis homo est iustus.

Singularis est ea, in qua subiectum est terminus singularis, ut:

(1) Cfr. S. Th. in 2. Periherm. Lect. VIII.

Petrus est iustus; hic homo est philosophus. Similiter considerantur ut singulares a) eae enunciations, quarum subiecta habent suppositionem logicam (quam quidam vocant simplicem eiusque oppositam vocant personalem, quam nos vocavimus realem n. 59), ut: homo est species. Nam id quod substata secundae intentioni semper sumitur ut quid unum abstracte ab individuis; b) enunciations, quarum subiecta supponunt collective (n. 61); quia subiectum est una aliqua collectio: ut omnia sacramenta sunt septem.

104. **Qualitas enuntiationis** est id quod respicit ipsam eius formam nempe ipsam coniunctionem praedicati ad subiectum. Dividitur in qualitatem essentialiem seu intrinsecam, et accidentalem seu extrinsecam.

QUALITAS ESSENTIALIS SEU INTRINSECA est ipsa *affirmatio et negatio*, quae ad modum essentialis differentiae dividit enuntiationem in duas species, nempe in *affirmativam vel negativam*. Vocatur qualitas essentialis quia est differentia specifica, quae praedicatur in quale essentia liter, seu in quale quid.

QUALITAS ACCIDENTALIS SEU EXTRINSECA est veritas, falsitas et cetera accidentia extrinseca quae contingere possunt enuntiationi ratione coniunctionis praedicati cum subiecto.

105. Ratione qualitatis essentialis dividitur enuntiatio seu propositio in affirmativam et negativam.

Enuntiatio affirmativa seu affirmatio vocatur ab Aristotele (1) *enuntiatio alicuius de aliquo* seu oratio significativa de eo quod est aliquid. Ex. gr. homo est animal; Petrus est iustus. In ea praedicatum tribuitur subiecto; eiusque copula verbalis est copula *est* (cf. n. 100).

Enuntiatio negativa seu negatio dicitur ab eodem *enuntiatio alicuius ab aliquo*, seu oratio significativa de eo quod non est aliquid. Ex. gr. homo non est arbor; Petrus non est iustus. In ea praedicatum removetur a subiecto; eiusque copula verbalis est copula *non est*.

Nota. Sedulo notandum est in enuntiatione negativa τὸ non afficere ipsam copulam *est*, ut eam reddat negantem; minime autem afficere terminos; secus propositio non evaderet negativa, sed infinita. Falso autem a quibusdam recentioribus enuntiatio infinita cum negativa confunditur. Nam enuntiations infinitae non secus ac finitae, aliae sunt affirmativa, aliae negativa, ex. gr. homo est non arbor est infinita affirmativa: homo non est non animal est infinita negativa; quia (ut innuimus sub. n. 102) terminus infinitus non importat meram negationem, sed simul cum negatione unius formae importat indeterminate omnia quae non sunt sub illa forma, sicut ex. gr. non arbor simul cum negatione formae arboris importat indeterminate ea, quae non sunt sub forma arboris; et ideo de quolibet quod non sit arbor affirmari potest quod est non arbor, videlicet est aliquid aliud ab arbore.

(1) I. Periherm. c. 4.

CAPUT XVI.

ENUNTIATIONIS SIMPLICIS ET COMPOSITAE
DEFINITIONES ET DIVISIONES.

106. **Enuntiatio simplex** (quae etiam *categorica* seu *praedicativa* vocatur) est ea, in qua enuntiatur unum de uno. Dicitur simplex, quia est simpliciter seu perfecte una, quum non constet ex pluribus propositionibus in aliqua unitate imperfecta copulatis. Dividitur in *absolutam* seu *de inesse*, et *modalem*.

Absoluta seu de inesse est ea, quae tantum enuntiat praedicatum inesse vel non inesse subiecto, ut: *Socrates currit; homo est animal*, etc.

Modalis est ea, quae ita enuntiat praedicatum inesse vel non inesse subiecto, ut simul significet modum quo inest vel non inest; ut: *Socrates CONTINGENTER currit; hominem esse animal, NECESSARIUM EST*. Quapropter enuntiatio modalis constituitur *ex propositione absoluta et ex significatione modi*, quo praedicatum inest vel non inest subiecto; seu constat *EX DICTO* et *EX MODO*.

MODUS autem exprimi potest duplice; nempe vel *adverbialiter*, ut quum dico: *Socrates CONTINGENTER currit; vel nominaliter*, ut: *Socratem currere EST CONTINGENS*. Primo in casu subiectum et praedicatum remanent sicut in absolutis, et propositionum quantitas variatur pro varia suppositione subiecti; ut: *omnis homo NECESSARIO est risibilis; aliquis homo CONTINGENTER est philosophus*, etc. Secundo in casu MODUS significatur per nomen, et locum tenet praedicati; *DICTUM* autem exprimitur per enuntiationem infinitivam et tenet locum subiecti; ut: *omnem hominem esse risibilem est NECESSARIUM*. Propositionum huiusmodi quantitas non variatur, sed est semper singularis; nam subiectum supponit pro aliqua enuntiacione determinata. *Forma* autem seu *copula* talium propositionum est ea quae *modum dicto* iungit per affirmationem; ut: *Socratem currere EST contingens; aut modum a dicto* seiungit per negationem, ut: *Socratem currere NON EST necessarium*. Quomodo tamen ratione modi possint assimilari universalibus vel particularibus dicimus inferius.

107. **Modi** queis variari possunt propositiones modales sunt tantum quatuor, nempe: *IMPOSSIBILE*, *POSSIBILE*, *NECESSARIUM* et *CONTINGENS*. Etenim, ut ex definitione propositionis modalis appareat, *modi*, propter quos enuntiations dicuntur modales, non sunt qui modificant dumtaxat rem, quae de subiecto praedicatur; sed qui modificant seu determinant *ipsam compositionem praedicati cum subiecto*, et ideo afficiunt totam enuntiationem, afficiendo ipsam eius formam. Quapropter propositiones modales non aliter variari possunt, nisi ratione varii modi

quo praedicatum potest convenire vel disconvenire subiecto. Iamvero hi modi sunt tantum ii quatuor, quos supra indicavimus. Nam vel praedicatum repugnat subiecto, vel non repugnat. Si repugnat, habemus primum modum, nempe praedicatum convenire subiecto **EST IMPOSSIBLE** e. g. *hominem esse irrationalis, est impossibile*. Si non repugnat, vel potest inesse subiecto, quamvis fortasse non insit; vel actu inest. Si potest inesse subiecto, quamvis non insit, habemus secundum modum, nempe **POSSIBLE**, ex. gr. *Socratem currere est possibile*. Si actu inest vel inest necessario, vel contingenter. Si primum, habemus tertium modum, nempe **NECESSARIUM**, ex. gr. *hominem esse rationale est necessarium*. Si secundum, habemus quartum modum, nempe **CONTINGENS**, e. g. *Socrates contingenter currit; vel Socratem currere est contingens*.

Nota. Verum vel falsum non constituunt speciales modos, quia veritas et falsitas sunt qualitates extrinsecas, quae inveniri possunt in qualibet specie enunciationis. Reliqui autem modi ex. gr. *velociter, diligenter* etc. non afficiunt ipsam compositionem sed rem dumtaxat quae de subiecto praedicatur, ut: *Socrates currit velociter; Petrus discit diligenter* etc.

108. **Enuntiatio composita** est ea in qua emuntiantur plura quae coniunctione fiunt unum. Dividitur in *multiplicem* seu *copulativam* et *hypotheticam*.

a) **ENUNTIATIO MULTIPLEX SEU COPULATIVA.** Si propositiones iungantur simul absque ullo ordine mutuae dependentiae, habemus *enuntiationem multiplicem seu copulativam*, ut: *Petrus currit et Socrates dormit*. Ad hanc classem reduci possunt *propositiones exponibles*, quae videntur simplices, sed sunt implicite compositae propter additamentum particulae *exclusivae*, vel *exceptivae*, vel *reduplicativae*, vel *comparativae*; ut: *Deus DUMTAXAT est aeternus. Omnia PRAETER Deum sunt finita. Homo QUATENUS corporeus est mortalis. Bruta sunt PERFECTIORA plantis*. Quarum singulæ in duas propositiones resolvi possunt; ut: *Deus est aeternus; et caetera entia non sunt aeterna* etc.

b) **ENUNTIATIO HYPOTHETICA.** Si propositiones iungantur simul cum ordine mutuae dependentiae, vi cuius plures propositiones concurrant ad aliquid significandum, quod separatae non significarent, habemus *enuntiationem hypotheticam* quae definitur « oratio significans unum verum vel falsum ex suppositione. » Eius unitas quamvis sit unitas compositionis, tamen est unitas simpliciter. Sic dicendo: *si cras pluet, Tiberis exundabit*; significo aliquid, quod non significarem, si dicerem separatim; *cras pluet, Tiberis exundabit*. Nam significo *nexus* inter pluviam et Tiberis exundationem. Hinc appetit veritatem istarum propositionum compositarum non pendere a veritate singularium propositionum quae connectuntur, sed a veritate *nexus* inter unam et aliam. Sic quamvis haec propositiones sint falsae: *quercus intelligit; aliqua arbor intelligit*; tamen propositio hypothetica ex earum coniunctio-

ctione resultans est vera: *Si quercus intelligit, aliqua arbor intelligit.* Contra, quamvis essent verae propositiones: *Petrus dormit et Sol lucet;* falsa esset propositio composita: *Si Petrus dormit, Sol lucet.*

c) ENUNTIATIO HYPOTHETICA DISPESCITUR IN TRES PRAECIPUAS SPECIES pro diverso modo dependentiae unius propositionis ab alia. Nam 1° Si verificatio rei significatae per unam propositionem dependet ab existentia rei significatae per aliam, tamquam conditionatum a conditione vel tamquam effectus a causa (ut: *si Sol lucet, dies est*); habemus propositionem stricte *conditionalem* vel *causalem*, in qua nexus exprimitur, per particulas *si*, *quia* et similes;

2° Si verificatio rei significatae per unam propositionem connectitur cum non existentia rei significatae per aliam (quae connexio exprimitur per particulam *non praemissam* uni enuntiationi et particulam *et praemissam alteri*; ut: *non est dies, et est nox*); habemus enunciationem quae vocatur *coniuncta* vel *coniunctum*;

3° Si verificatio rei significatae per unam propositionem contradictorie opponitur existentiae rei significatae per aliam propositionem (quae oppositio significatur per particulas disiunctivas *vel, aut*, et *similes*, ut: *aut vivit, aut non vivit*); habemus enuntiationem, quae vocatur *disiuncta*, vel *disiunctum*.

Nota. Particulae suspensivae harum enuntiationum (quae sunt: *Si, quia, aut etc.*) dicuntur earum formae, quia constituent enuntiations in sua specie.

CAPUT XVII.

DE ACCEPTIONE PRAEDICATI QUOD EIU COMPREHENSIONEM ET EXTENSIONEM IN PROPOSITIONIBUS AFFIRMATIVIS ET NEGATIVIS.

109. I. In propositione affirmativa praedicatum tribuitur subiecto secundum omnes et singulas notas suae comprehensionis. Ratio est, quia asserendo praedicatum convenire subiecto, hoc ipso asserimus subiectum habere omnes et singulas notas, quas exhibet idea praedicati. Sic cum dico hominem esse corpus, hoc ipso dico competere homini omnes proprietates corporeas v. g. extensionem, compositionem physicam etc. Attamen hoc ipso non asserimus subiectum habere tantum notas, quas exhibet conceptus praedicati. Nam homo v. g. non habet tantum proprietates corporeas, sed alias etiam quae non exhibentur a conceptu illius praedicati.

II. In propositione affirmativa (nisi sit terminus singularis vel singulari aequivalens) praedicatum habet suppositionem *particulararem*. Etenim affirmando praedicatum convenire subiecto, non affirmamus

subiectum esse omne id cui convenit praedicatum sed tantummodo unum ex illis. Sic cum dico: *homo est animal*, non dico hominem esse omne animal, sed aliquod animal.

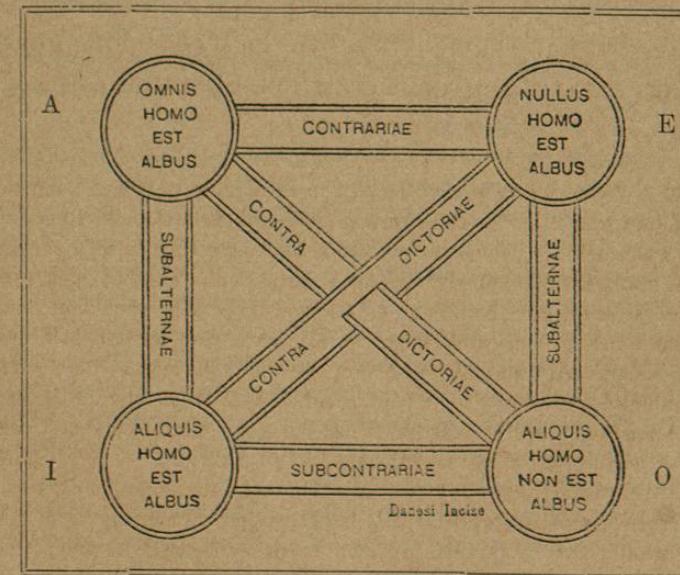
III. In propositione negativa praedicatum removetur a subiecto secundum totam comprehensionem praedicati collective sumptam, non secundum singulas eius notas. Etenim ut unum non sit aliud, sufficit, ut non habeat omnes simul notas quae hoc aliud constituunt, quamvis habeat alias vel etiam reliquias omnes, una excepta. Sic, ut canis non sit homo sufficit ut non habeat collectionem notarum, quibus constat essentia hominis; quamvis alias habeat.

IV. In propositione negativa praedicatum (nisi sit terminus singularis vel singulari aequivalens) generatim habet *suppositionem distributivam*; adeoque est terminus *universalis*. Ratio est quia removendo subiectum ab extensione praedicati, affirmamus subiectum non esse ullam ex rebus, quae continentur sub extensione praedicati *homo*, non possem cum veritate asserere: *canis non est homo*.

CAPUT XVIII.

DE OPPOSITIONE ENUNTIATIONUM.

110. **Opposito** generaliter accepta definitur: *Enuntiationum idem habentium praedicatum atque subiectum repugnantia secundum qualitatem, vel quantitatem vel utramque.* Dividitur in oppositionem CONTRADICTORIAM, CONTRARIAM, SUBCONTRARIAM et SUBALTERNAM.

Contradictoria oppositio est ea, per quam duae enuntiationes idem habentes praedicatum et subiectum differunt quantitate et qualitate ut: *omnis homo est albus; aliquis homo non est albus.* (cfr. nn. 103. 104). **Contradiccio** autem definitur *affirmatio et negatio eiusdem de eodem, respectu eiusdem in eodem sensu, et in iisdem omnino circumstantiis.*

Contraria est ea, per quam duae propositiones universales differunt in sola qualitate; ut: *omnis homo est albus; nullus homo est albus.*

Subcontraria est ea per quam duae propositiones particulares differunt in sola qualitate; ut: *aliquis homo est albus; aliquis homo non est albus.*

Subalterna est ea per quam duae propositiones eiusdem qualitatis differunt in quantitate, ut: *omnis homo est albus; aliquis homo est albus.*

111. MUTUAE RELATIONES OPPOSITARUM ENUNTIATIONUM IN ORDINE AD VERITATEM ET FALSITATEM.

I. **CONTRADICTORIAE** nequeunt esse simul verae nec simul falsae, sed alterutra esse debet vel vera vel falsa; quia una simpliciter affirmat quod altera negat, et ideo nihil medium invenitur inter illas. Opponuntur videlicet sicut *esse* et *non esse*, inter quae non datur medium; quum nihil possit simul esse et non esse. Unde ex veritate unius infertur falsitas alterius, et ex falsitate unius veritas alterius.

II. **CONTRARIAE** nequeunt esse simul verae, quia in negatione universalis oppositae continentur negatio particularis subalternae, quae contradictorie apponitur alteri universalis. Iamvero duae contradictoriae nequeunt esse simul verae. Attamen in materia contingentи esse possunt simul falsae; quum enim una plus affirmet vel neget, quam opus sit ad exclusionem alterius, invenitur aliquid medium inter illas. In quo medio esse potest veritas, remanente falsitate in utroque extremo. Ex. gr. inter has contrarias: *omnis homo est iustus; nullus homo est iustus* datur medium: *aliquis homo est iustus*; quod est verum. Unde ex veritate unius iure inferimus falsitatem alterius; sed non ex unius falsitate alterius veritatem.

III. **SUBALTERNAE** in materia contingentи possunt esse simul verae, vel simul falsae, quia particularis includitur in universalis, non tamen *debent* esse simul verae vel falsae, quia universalis non includitur in particulari. Ex. gr. verum est *aliquem hominem esse album*; falsum autem *omnem hominem esse album*.

IV. **SUBCONTRARIAE** possunt esse simul verae, quia habere possunt subiecta diversa ut: *aliquis homo ex. gr. Europaeus est albus; aliquis homo ex. gr. Aethiops non est albus*, non possunt esse simul falsae, quia in hac hypothesi earum contradictoriae essent simul verae: atqui hae ad invicem contrarie opponuntur, ut: *omnis homo est albus; nullus homo est albus*. Quum igitur hae non possint esse simul verae; neque subcontrariae esse possunt simul falsae.

COROLLARIUM. Propositiones singulares nequeunt opponi, nisi contradictorie; quia earum subiectum est ultimo determinatum, ut: *Petrus est doctus; Petrus non est doctus.*

CAPUT XIX.

DE AEQUIPOLLENTIA ENUNTIATIONUM.

112. **Aequipollentia** est duarum enuntiationum aequivalentia in significando; ut: *omnis homo est rationalis; nullus homo non est rationalis.*

Duae propositiones reducuntur ad eamdem significationem ope particulae negantis **NON**, quae mutat in sensum oppositum dictionem cui praefigitur; et ideo vocatur malignantis naturae; neque est confundenda cum particula infinitante.

Quare I. si particula negans praefigitur toti enuntiationi (quod fit quum subiecto praefigitur), mutat tum quantitatem tum qualitatem eius. Ex. gr. *Omnis homo est albus; NON omnis homo est albus*. Quasi diceretur: *MINIME omnis homo est albus*; nempe: *aliquis homo non est albus*. Hoc modo una contradictoria reducitur in aliam.

II. Si particula negans praefigitur copulae, mutat tantum qualitatem enuntiationis, ut: *Omnis homo est albus, omnis homo NON est albus; nempe: nullus homo est albus*. Similiter: *Aliquis homo est albus; aliquis homo NON est albus*. Hoc modo contrariae et subcontrariae reducuntur in suas oppositas.

III. Tandem si particula negans praefigitur tum subiecto tum copulae, mutatur sola quantitas; ut: *Omnis homo est albus; NON omnis homo non est albus; nempe: aliquis homo est albus*. Hoc modo subalternae reducuntur in suas oppositas.

Hae regulae sequenti adumbrantur versiculo: *PRAE contradic., POST contra; PRAEPOSTQUE subalter.*

Nempe: in contradictoriis negationem subiecto praepone; in contrariis et subcontrariis postpone; in subalternis praepone atque postpone.

CAPUT XX.

DE CONVERSIONE ENUNTIATIONUM.

113. **Conversio** est unius enuntiationis ad aliam necessaria consequentia per transpositionem extremonrum (idest subiecti in praedicatum et praedicati in subiectum), salva tam intrinseca quam extrinseca eius qualitate. Ex. gr. *Nullus homo est lapis. Ergo nullus lapis est homo.*

Enuntiatio cuius extrema transponuntur vocatur *conversa*; ea vero quae ex terminorum transpositione resultat vocatur *convertens*.

Conversio dividitur in simplicem, per accidens, et per contrapositionem.

CONVERSIO SIMPLEX est ea, in qua servatur quantitas enuntiationis conversae. Ex. gr. *Nullus homo est lapis. Ergo nullus lapis est homo.*

CONVERSIO PER ACCIDENTS est ea in qua non servatur quantitas enumerationis conversae. Ex gr. *Omnis homo est animal. Ergo aliquod animal est homo.*

CONVERSIO PER CONTRAPOSITIONEM est ea, qua servatur eadem quantitas, sed extrema transposita infinitantur per particulam *non*. Ex gr. *Omnis homo est animal. Ergo omne non animal est non homo.* Vocatur conversio per contrapositionem, quia fit per terminos infinitos, qui finitis contraponuntur. Attamen non est proprie conversio, quia termini prorsus immutantur.

114. CONVERSIONE SIMPLICI convertuntur *a)* enuntiationes universales negativae; *b)* particulares affirmativa; *c)* universales affirmativae quarum termini, ratione *materiae*, sunt convertibles (n. 101). Ratio primi et secundi est, quia ad servandam eamdem quantitatem necesse est, ut praedicatum enuntiationis conversae se habeat quoad extensionem sicut subiectum. Iamvero id verificatur in universalibus negativis, in quibus tum subiectum tum praedicatum accipiuntur distributive (cf. n. 109), et in particularibus affirmativa, in quibus accipiuntur particulariter. Hinc recte inferes: *nullus homo est lapis; ergo nullus lapis est homo.* — *Aliquis homo est albus; ergo aliquod album est homo.* Ratio tertii est, quia in materia necessaria praedicatum enuntiationis affirmativa universalis aequa patet atque subiectum; ut: *Omnis homo est risibilis. Ergo omne risibile est homo.*

115. CONVERTUNTUR PER ACCIDENTS *a)* universales affirmativa; *b)* universales negativa. Ratio primi est, quia in his praedicatum accipitur particulariter; et, si transit in locum subiecti, salva propositionis qualitate extrinseca, retinere debet suam particularēm acceptionem; ex. gr. *Omnis homo est animal. Ergo aliquod animal est homo.* Ratio secundi est quia, quum negativa universalis convertatur etiam conversione simplici, si erit vera universalis negativa, erit etiam vera particularis negativa, quae ei subalternatur (n. 111. III). Quare possum dicere: *Nullus homo est lapis. Ergo aliquis lapis non est homo.* Unde patet universalem negativam dupli modo proprie dictae conversionis gaudere.

116. CONVERSIONE PER CONTRAPOSITIONEM converti possunt *a)* universales affirmativa, *b)* particulares negativa. Ex. gr. *Omnis homo est animal. Ergo omne non animal est non homo.* — *Aliquis homo non est albus; ergo aliquis non albus non est non homo.*

Nota 1. Dialectici ad iuvandam memoriā regulas supradictas his versiculis incluserunt in quibus per litteram A significatur propositio universalis affirmans, per E universalis negans, per I particularis affirmans, per O particularis negans.

Simpliciter fEcI convertitur, EvA per accid.
AstO per contrap. Sic fit conversio tota:

Significatum vero litterarum A, E, I, O, hisce versiculis exprimunt:

Afferit A, negat E, verum generaliter ambo.
Afferit I, negat O; sed particulariter ambo.

Nota 2. Ad conversionem recte faciendam *a)* servanda est integritas subiecti et praedicati. Hinc perperam quis inferret: *Petrus manducat pisces.* Ergo *piscis manducat Petrum.* Nam praedicatum conversae est *manducans pisces.* *b)* Servanda sunt proprietates terminorum, nempe status, ampliatio, restrictio etc. Hinc non dices: *senex fuit puer;* ergo *puer fuit senex.* Sed: *qui fuit puer est, vel fuit vel erit senex.* Nam in conversa *puer* habet statum pro praeterito; *senex* vero *ampliationem* ad alias temporis differentias (nn. 66, 67).

CAPUT XXI.

DE OPPOSITIONE ET AEQUIPOLLENTIA MODALIUM.

117. Qualitas propositionum modalium variatur sicut qualitas absolutarum, nempe prout copula caret vel afficitur particula *non*. Attamen, ait Auctor Summae Logicae Aristotelis (1): « Sciendum quod licet enuntiatio modalis dicatur affirmativa et negativa *a modo affirmato* aut *negato*, tamen quaelibet potest quadrupliciter variari: quia vel habebit utrumque, scilicet *dictum* et *modum* affirmatum, ut *Socratem currere est possibile*; vel utrumque negatum, ut *Socratem non currere non est possibile*; vel *dictum* negatum et *modum* affirmatum, ut *Socratem non currere est possibile*: vel *dictum* affirmatum et *modum* negatum, ut *Socratem currere non est possibile* » (cf. nn. 106, 107).

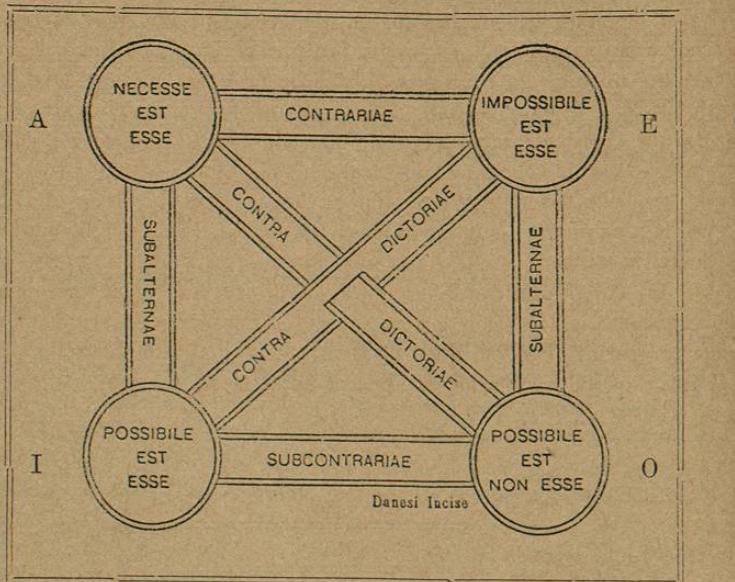
Quantitas autem, si forma logica consideratur, est semper singularis, sed si consideratur ipsa res, cui uno modo competit praedicatum, potius quam alio; enuntiatio pro diversitate modi assimilari poterit universalis, vel particulari. Etenim, ut ait Auctor Summae Logicae (2): « Modus necesse facit significare totam inhaerentiam subiecti ad praedicatum, quia quod necessario inest, omni tali inest; et ideo tenet eundem locum modalis affirmativa de necessario, ac universalis affirmativa de inesse. Et sicut *nullus* totam removet, ita etiam *impossibile*; quia quod impossibiliter inest, nulli tali inest, et ideo propositio de impossibili tenet locum universalis negativa. Et sicut *quidam* affirmando non totam inhaerentiam ponit, similiter etiam negando non totum quod sub subiecto continetur removet; sic iste modus possibile: quia quod possibiliter inest non inest omni; et quod possibiliter

(1) S. Th. Opusc. XLVIII. Tract. VII. cap. 12.

(2) Ibid. cap. 13.

009706

« non inest, non inest nulli; et ideo possibile affirmando tenet locum « particularis affirmativa; et possibile negando tenet locum particularis negativa». Quibus praeiactis, iam appareat quomodo oppositiones et aequipollentiae modalium haberi possunt eodem modo atque iisdem legibus, quibus habentur absolutarum. Quod ut facilius discipuli praestent, proponimus sequentem figuram.

Si igitur iuxta versiculum « Prae contradic. etc. » (n. 112) praeponas particulam *non* toti propositioni: *Necesse est esse*, habebis: *Non necesse est esse*, nempe *Possibile est non esse*: quae est eius contradictoria; et sic de aliis.

CAPUT XXII.

DE OPPPOSITIONE ENUNTIATIONUM COMPOSITARUM.

118. Quoad hypotheticas. Quum hae proprie non habeant quantitatem, oppositio fit per affirmationem et negationem. Itaque ad habendam contradictionem hypotheticae, *a)* quando est in forma conditionali, praeponitur particula *non* toti enuntiationi; ut: « si est homo est risibilis ». — « Non si est homo est risibilis », vel « *etsi* homo est, *tamen non* est risibilis ». Contraria quodammodo haberi potest mutando tantum qualitatem consequentis, cui praemittitur particula *non*: ex. gr. « si est homo, *non* est risibilis ». *b)* Quando est in forma coniuncti; ex. gr. « non

est dies et est nox », contradictoria fit dicendo: « *etsi* est dies, *tamen est nox* ». *c)* Quando est in forma disiuncti; ex. gr. « aut vivit aut non vivit », contradictoria fit dicendo: « *NON* aut vivit aut non vivit », vel etiam: « *etsi* vivat, *tamen non* vivit ».

119. De copulativa et disiunctiva impropria, habentibus eosdem terminos. Huiusmodi enuntiations possunt ad invicem opponi. Nam copulativa respectu disiunctivae improprie eosdem terminos habentis, se habet ut enuntatio universalis respectu suae particularis. Etenim ad veritatem copulativae requiritur ut praedicatum conveniat singulis partibus in subiecto contentis, quod proprium est universalis enuntiationis. Hinc ut cum veritate dicam: « Petrus et Paulus currunt » debet uterque currere. Contra ad veritatem *disiunctivae impropriae* sufficit ut praedicatum conveniat uni tantum ex eis, quae distinguuntur; quod est proprium particularium. Hinc ut cum veritate dicam: « vel Petrus vel Paulus currit », sufficit ut alteruter currat. Ergo si huiusmodi copulativa conveniat cum disiunctiva *in qualitate*, opponitur ei ut subalternans subalternatae. Si vero *qualitate* discrepent, opponitur eidem ut contradictoria. Duae copulativae autem si differunt qualitate opponuntur ut contrariae. Tandem duae disiunctivae si qualitate differunt, opponuntur ut subcontrariae. Id appareat ex sequenti figura.

